

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. У статті аналізуються проблеми еволюції євразійської інтеграції на пострадянському просторі. Розглянуто шлях інтеграції країн від Співдружності Незалежних Держав до Євразійського економічного союзу. Проаналізовано сучасний стан, взаємозв'язок і перспективи соціально-політичної трансформації нових незалежних держав в рамках інтеграційних об'єднань.

Ключові слова: еволюція, інтеграція, трансформація, соціальний, політичний.

Annotation. In this article problems of evolution of Eurasian integration on post-soviet territory are analysed. The way from the Commonwealth of Independent States to the Eurasian Economic Union is considered. The modern state, interdependence and prospects of socio-political transformation of new independent states have been analysed.

Keywords: evolution, integration, transformation, social, political.

Аннотация. В статье анализируются проблемы эволюции евразийской интеграции на постсоветском пространстве. Рассмотрен путь интеграции стран от Содружества Независимых Государств до Евразийского экономического союза. Проанализированы современное состояние, взаимосвязь и перспективы социально-политической

---

* доктор технічних наук, головний науковий співробітник, Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України»

трансформации новых независимых государств в рамках интеграционных объединений.

Ключевые слова: *эволюция, интеграция, трансформация, социальный, политический.*

Постановка проблеми. Для осмислення стану і перспектив еволюції євразійської інтеграції країн пострадянського простору важливо з'ясувати комплекс історичних, політичних, соціально-економічних, культурно-цивілізаційних чинників глобальних світових процесів, які впливають на ці процеси; проаналізувати концептуальні засади і перспективні шляхи суспільно-політичної модернізації нових незалежних держав в умовах глобалізації; спрогнозувати вплив трансформаційних процесів у країнах пострадянського простору на їх взаємини з Україною.

Аналіз досліджень та публікацій. Характер і напрямки еволюції євразійської інтеграції країн пострадянського простору залишаються недостатньо дослідженими вітчизняними та зарубіжними вченими. Цю проблему досліджували здебільшого російські науковці, серед яких слід назвати сучасних послідовників євразійства О.Г.Дугіна, В.О.Дергачова, А.І.Фурсова, В.Ю.Катасонова, М.Г.Делягіна та інших [1].

Окрему цінність для України, в контексті агресії Росії на Донбасі та анексії нею Криму, набуває аналіз можливих змін економічної та суспільно-політичної ролі Російської Федерації в еволюції євразійської інтеграції під впливом санкцій США і ЄС. Новизна дослідження полягає у визначенні засад євразійської інтеграції на пострадянському просторі; з'ясуванні впливу культурно-цивілізаційної приналежності та геоекономічних чинників на характер і спрямованість трансформаційних процесів у зазначених країнах під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Євразійський рух набув широкого розповсюдження серед російської еміграції, яка шукала альтернативу радянському комунізму. Творці євразійства філолог і історик М.С.Трубецькой, географ і геополітик

П.М.Савицький, історик Г.В.Вернадський, філософ і православний богослов Г.В.Флоровський, історик і філософ М.М.Алексеев та інші розглядали Росію як цілісний культурно-географічний простір. В основі цієї цивілізаційної парадигми є уявлення про Росію як особливий континент Євразія, оскільки Росія в процесі просування на Схід асимілювала багато місцевих народів і отримала нову соціокультурну ідентичність. Росія стала ні європейською і ні азійською країною, а суперетносом-державою [1].

Мета статті полягає у визначенні засад євразійської інтеграції на пострадянському просторі; з'ясуванні впливу культурно-цивілізаційної приналежності та геоекономічних чинників на характер і спрямованість трансформаційних процесів у зазначених країнах під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Виклад основного матеріалу. Євразійський рух набув широкого розповсюдження серед російської еміграції, яка шукала альтернативу радянському комунізму. Творці євразійства філолог і історик М.С.Трубецькой, географ і геополітик П.М.Савицький, історик Г.В.Вернадський, філософ і православний богослов Г.В.Флоровський, історик і філософ М.М.Алексеев та інші розглядали Росію як цілісний культурно-географічний простір. В основі цієї цивілізаційної парадигми є уявлення про Росію як особливий континент Євразія, оскільки Росія в процесі просування на Схід асимілювала багато місцевих народів і отримала нову соціокультурну ідентичність. Росія стала ні європейською і ні азійською країною, а суперетносом-державою [1].

В процесі занепаду Радянського Союзу на теренах євразійських цивілізацій почалися соціально-політичні трансформації. Відповідно до Мінської угоди від 8 грудня 1991 р. Білоруссю, Україною та Росією була створена Співдружність Незалежних Держав - регіональна міждержавна організація. 21 грудня 1991 р. на зустрічі в Алмати керівники Росії, України, Білорусі, Азербайджану, Вірменії, Молдови, Казахстану,

Киргизстану, Туркменістану, Узбекистану і Таджикистану підписали Декларацію про утворення СНД. Україна, не підписавши Статут СНД від 22.01.1993 р., де-юре не є державою-членом співдружності, а має статус держави-засновниці та держави-учасниці СНД [2].

Деградація новостворених держав підштовхнула до прискорення інтеграційних проектів на пострадянському просторі. Так, 24 вересня 1993 р. у Москві уряди дев'яти держав СНД (Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Молдови, Росії, Таджикистану і Узбекистану) підписали Договір про створення Економічного союзу. 24 грудня того ж року до союзу приєднався Туркменістан. Договір встановлював етапи інтеграції через зону вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок товарів, послуг, капіталів і робочої сили; економічний союз. В подальшому жодна з держав-підписантів не ратифікувала договір, не бажаючи фактичного відновлення ліквідованого СРСР. Зокрема, Україна, Молдова і Туркменістан не ратифікували навіть Статут СНД [3, с.111].

Наступним кроком стала спроба створення зони вільної торгівлі у межах СНД. Угода була підписана 15 квітня (у тому числі і Україною), але не вступила в дію, оскільки не всі країни її ратифікували. Спроба створити Платіжний союз (підписаний 21 жовтня 1994 р.) також не виявилась успішною. Інтереси в інтеграційних устремліннях країн СНД виявилися різними. Вони розділилися на тих, хто бажав тісного зближення із партнерами по СРСР (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистану), і тих хто хотів обмежитись створенням зони вільної торгівлі (Азербайджан, Вірменія, Молдова, Україна).

Інтеграційні процеси на теренах СНД були подовжені спробою реалізації Митного союзу. Рамкову угоду про Митний союз Росії, Білорусі і Казахстану було підписано в 1995 р., а 6 жовтня 2007 р. його було створено за відповідним договором. З 1 січня 2010 р. функціонує єдина митна територія Білорусі, Казахстану і Росії з єдиним митним тарифом і єдиною системою заходів митного регулювання, з 6 липня 2010 р. діє

Єдиний митний кодекс цих країн. Взагалі, було підписано сімнадцять документів, необхідних для формування Єдиного економічного простору (ЄЕП), зокрема, договір про проведення узгодженої макроекономічної політики; договір про створення умов на фінансових ринках для вільного руху капіталів; договір про узгодження валютної політики; угоди про регулювання діяльності природних монополій, взаємодію у сфері енергетики, державних закупівель, конкуренції, послуг, інвестицій, надання державних субсидій, міграційної політики, технічного регулювання, проведення узгодженої політики транспортування нафти по системі магістральних нафтопроводів, про правила доступу до послуг природних монополій у сфері транспортування газу по ГТС, у сфері залізничного транспорту та в електроенергетиці, включаючи питання ціноутворення та тарифної політики. На базі Митного союзу з 1 січня 2012 р. почав функціонувати єдиний економічний простір Білорусі, Казахстану і Росії [3, с.113].

У Митному союзі країни скасували більшість внутрішніх мит, користуються зниженою ціною на російську енергетичну сировину. Водночас, усі преференції і вигоди від утвореного митного простору одержує Російська Федерація, яка має для прийняття рішень більшість голосів – 57% (Казахстан і Білорусь – по 21,5%). З 01 січня 2011 р. був запущений механізм Митного союзу у торгівлі з третіми країнами. Таким чином, трійка країн МС почала інтеграцію з утворення митного союзу щодо третіх держав, остаточно не узгодивши внутрішні процедури.

Створення Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) стало наступним кроком на шляху євразійської інтеграції. Угода про створення ЄАЕС була підписана 29 травня 2014 р. в Астані. Це інтеграційне утворення почало функціонувати з 1 січня 2015 р. і включає в себе Митний союз і ЄЕП. Керівними органами ЄАЕС є Вища євразійська економічна рада, до якої входять глави країн-членів, а також Євразійська міжурядова рада, до складу якої входять голови урядів країн-членів. Рішення цих органів ухвалюються консенсусом. Було створено також Євразійську економічну комісію, яка

складається з Ради комісії з заступників голів урядів країн-членів і Колегії комісії, яка виконує повсякденну організаційну роботу. Рішення Комісії ухвалюються або консенсусом, або більшістю в дві третини голосів. В разі незгоди якоїсь країни з рішенням Комісії питання передається на розгляд Суду Євразійського економічного союзу [4].

10 жовтня 2014 р. у Мінську відбулося засідання Ради глав держав СНД, а також засідання Міждержавного комітету Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) і Вищої євразійської економічної ради на рівні голів держав-членів. Президенти країн-членів ЄврАзЕС підписали договір про припинення з 1 січня 2015 р. діяльності цієї організації, економічні функції якої було передано Євразійському економічному союзу (ЄАЕС). Договір про створення ЄАЕС було раніше ратифіковано парламентами трьох країн-учасниць (Білорусі, Казахстану, Росії). Було також підписано договір про приєднання до ЄАЕС Вірменії, яка в січні 2015 р. стала його членом. У травні 2015р. членства в ЄАЕС набув Киргизстан. На засіданні Євразійської економічної ради 12 серпня 2016 р. голови урядів країн ЄАЕС домовились про нову редакцію Митного кодексу, яким передбачено уніфікацію процедур оформлення товарів на зовнішніх кордонах ЄАЕС та спрощення умов їхнього переміщення [3, с.113].

ЄАЕС здійснює активну зовнішньоекономічну політику. Так, 5 жовтня 2016 р. вступила в силу угода про вільну торгівлю між ЄАЕС і В'єтнамом. Ведуться переговори про створення зон вільної торгівлі з Ізраїлем, Іраном Камбоджею, Сінгапуром. Триває переговорний процес про уніфікацію членами ЄАЕС торгового режиму з Сербією. У вересні 2016 р. було підписано меморандум між Євразійською економічною комісією і Міністерством сільського господарства Угорщини про співпрацю в галузі агропромислового комплексу. Йдуть переговори про укладання угоди про торгово-економічну співпрацю між ЄАЕС і Китаєм. Зокрема, розглядається питання можливої участі ЄАЕС у реалізації проекту «Економічного поясу Нового Шовкового шляху», висунутого Китаєм у 2013 р. Вона передбачає інтеграцію ринків і вільний рух капіталів між країнами-учасниками [4].

Протягом усіх років незалежності Україна стримано ставилась до процесів євразійської інтеграції. Так, на саміті в Ялті у вересні 2004 р. Україна підписала рамкову угоду про створення Єдиного економічного простору (ЄЕП) з Білоруссю, Казахстаном та Росією, Верховна Рада 20 квітня 2004 р. її ратифікувала, але було зроблено остереження, що Україна буде брати участь в формуванні і функціонуванні ЄЕП тільки в тих межах, які відповідають Конституції України, що не передбачає делегування частки свого суверенітету наднаціональним органам. Це принципово розходилося з позицією Росії, яка передбачала створення в рамках ЄЕП митного і економічного союзу. Росія пропонувала здійснювати координацію інтеграційних процесів в ЄЕП шляхом спільних дій міждержавних і наднаціональних органів з поступовим зростанням ролі останніх. Україна розглядала свою участь в ЄЕП на рівні зони вільної торгівлі, що не передбачає створення наднаціональних органів і проведення спільної зовнішньоекономічної і митної політики щодо третіх країн на відміну від більш високих ступенів інтеграції, таких як митний і економічний союз. Така позиція надавала Україні свободу дій відносно Європейського Союзу [3, с.125].

Україна вважала, що зона вільної торгівлі в межах ЄЕП не повинна була мати якихось товарних вилучень та обмежень. У жовтні 2011 р. в Петербурзі Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан і Україна підписали договір про створення зони вільної торгівлі, згідно з яким підлягали скасуванню митні збори на більшість товарів. Зберігались експортні мита на енергоносії, ввізні мита на цукор тощо. У 2014 р. була підписана угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає створення зони вільної торгівлі. На думку керівництва РФ, оскільки між країнам-членами ЄАЕС і Євросоюзом аналогічної зони немає, одночасне членство України в двох зонах вільної торгівлі могло б привести до вільного, безмитного реекспорту до Росії і інших країн-членів ЄАЕС через територію України товарів з ЄС, що протирічить законодавству Росії і принципам ЄАЕС. Росія з 1 січня 2016 р. зупинила дію угоди про вільну торгівлю між РФ і

Україною і заявила про перехід на умови, які діють у торгівлі Росії з країнами Євросоюзу. На товари, які експортуються з України до РФ, було введено імпорتنі мита. Крім того, оскільки Україна приєдналась до економічних санкцій ЄС проти Росії, російська сторона запровадила ембарго на українські продовольчі товари.

У світі, як правило, режим вільної торгівлі в існуючих зонах охоплює лише обмежене коло товарів. Це пояснюється намаганнями окремих країн-членів зони вільної торгівлі захистити певні національні підприємства або навіть галузі виробництва від конкуренції з імпортом з інших країн-членів зони, а також відсутністю у них спільного митного тарифу та єдиної митної і торговельної політики щодо третіх країн, що є характеристикою таких інтегральних об'єднань, як митний союз, єдиний економічний простір та економічний союз. Так, у Північно-Американській зоні вільної торгівлі (НАФТА), до якої входять США, Канада та Мексика, з режиму вільної торгівлі вилучено біля 1,5 тисячі товарних позицій, в латиноамериканському інтеграційному об'єднанні МЕРКОСУР – 10% товарів [3, с.119].

Зовнішня політика країн ЄАЕС носить індивідуальний характер. Уряди країн-членів ЄАЕС часто висловлюють різні точки зору на події, які відбуваються у світі. Зокрема, лідери Білорусі і Казахстану неодноразово підкреслювали, що метою ЄАЕС є економічна інтеграція, а не політична, як, наприклад, у Європейському Союзі. Тобто діяльність ЄАЕС має бути спрямована на розвиток економічної та науково-технічної співпраці. Лідери країн-членів ЄАЕС зацікавлені у функціонуванні цього інтеграційного об'єднання, присутність в якому дає їм певні економічні вигоди. Зокрема, це надає вільний доступ їх товарів до великого російського ринку, можливість отримувати російські енергоносії за пільговими цінами. Привабливим є також наявність в межах ЄАЕС єдиного ринку праці, що надає можливість трудовим мігрантам-громадянам країн-членів ЄАЕС приїжджати працювати і користуватись соціальними правами країни перебування без будь-яких міграційних обмежень. У межах економічного союзу вільна торгівля між його

членами здійснюється без будь-яких товарних вилучень, скасовуються не тільки мита, а й процедури митного оформлення. Членство в ЄАЕС дає можливість країнам користуватись низькопроцентними кредитами з Антикризового фонду, брати участь у роботі Центру високих технологій, який сприяє координації інноваційної політики, допомагає фінансуванню інноваційних програм. Участь в ЄАЕС сприяє притоку до його членів іноземних інвестицій з третіх країн, оскільки безмитна територія об'єднання з його чисельним населенням є привабливим ринком збуту.

Але ЄАЕС не спроможний повністю забезпечити економічну і технологічну модернізацію країн-членів (в тому числі і РФ), які в значній мірі залежать від імпорту новітніх технологій з розвинених країн. Держави-члени ЄАЕС намагаються проводити багатовекторну зовнішню політику, розвиваючи політичні і економічні відносини з країнами Заходу, Китаєм, Туреччиною тощо.

Росія є центральною інтегруючою частиною ЄАЕС. Росія займає 16-ту позицію серед найбільших експортних економік світу. В 2016 р. Росія експортувала товарів на \$282 млрд., а імпортувала на \$180 млрд., маючи позитивний торговельний баланс у \$102 млрд. Зокрема, частка країн ЄАЕС в загальному товарообігу Росії складала в 2015 р. 8,1%, а в 2016 – біля 9%. В 2016 р. ВВП Росії складав \$1,28 трлн., ВВП на одну особу дорівнював \$23,2 тис. Найбільші отримувачі експорту з Росії: Нідерланди (\$29,3 млрд.), Китай (\$28 млрд.), Німеччина (\$21,3 млрд.), Білорусь (\$14,1 млрд.), Туреччина (\$13,7 млрд.). Протягом останніх п'яти років російський експорт зменшився з \$506 млрд. в 2011 р. до \$282 млрд. в 2016 р. Найбільші постачальники російського імпорту: Китай (\$37,3 млрд.), Німеччина (\$23,6 млрд.), Білорусь (\$10,9 млрд.), Італія (\$7,44 млрд.) і США (\$5,79 млрд.). Експортні товари РФ: сира нафта (\$73,7 млрд.), неспецифіковані товари (\$45,3 млрд.), рафінована нафта (\$45,1 млрд.), вугільні брикети (\$8,51 млрд.), алюміній (\$4,89 млрд.). Найбільш поширені імпортні товари: медикаменти (\$6,94 млрд.), неспецифіковані товари (\$6,6 млрд.), автомобілі (\$6,03 млрд.), вироби машинобудування і обладнання (\$5,96 млрд.), комплектні частини для транспорту (\$5,68 млрд.) [5].

Протягом останнього десятиріччя зростання зовнішньої торгівлі Росії відставало від країн з аналогічним рівнем економічного розвитку. Частка експорту в ВВП Росії складає менше третини. В Російській Федерації продовжується деградація науково-технологічної сфери. Сьогодні в країні ще збереглося достатньо потужне наукове співтовариство. За кількістю вчених Росія займає п'яте місце у світі після США, ЄС, Японії, Китаю. Однак РФ фактично є єдиною країною у світі, де кількість вчених постійно скорочується. За рівнем частки витрат на НДДКР у ВВП Росія опинилась на рівні країн третього світу. При сучасному стані і тенденціях трансформації науково-технічного комплексу РФ країна не зможе вийти на рівень розвинених держав, бути перспективним лідером глобальних і регіональних інтеграцій [6, с.46].

Оскільки країни ЄАЕС (крім РФ) не скасували режим вільної торгівлі з Україною, торговельно-економічні відносини з ними можуть розвиватись на двосторонній основі із збереженням формату безмитного режиму. Але необхідно шукати механізми співпраці з інтеграційними об'єднаннями на пострадянському просторі, оскільки в рамках ЄАЕС розробляються єдині технічні, санітарні, фітосанітарні, екологічні стандарти, відбувається уніфікація і гармонізація зовнішньоекономічного і внутрішнього соціально-економічного законодавства. Україна в рамках асоціації з ЄС гармонізує і уніфікує свої стандарти і законодавство відповідно до стандартів Євросоюзу, які суттєво відрізняються від прийнятих в ЄАЕС. В подальшому це може призвести до значних технічних проблем у торговельно-економічному співробітництві України з країнами-членами ЄАЕС.

Необхідна для успішної модернізації пострадянських країн стратегія розвитку полягає в випереджаючому становленні базисних виробництв нового технологічного укладу й виводу економіки на пов'язану з ним нову довгу хвилю зростання. Для цього необхідна концентрація ресурсів у створенні ядра нового технологічного укладу й досягнення синергетичного ефекту від формування кластерів нових виробництв, що можливо лише у разі узгодженості макроекономічної політики з пріоритетами довгострокового техніко-

економічного розвитку. Світові країни-лідери науково-технічного прогресу мають наукові стратегії, ставлять масштабні завдання перед вченими й вкладають величезні кошти в науку. Вони мають високі внутрішні витрати на дослідження й розробки (у відсотках до ВВП): Ізраїль – 4,38%, Республіка Корея – 4,03%, Фінляндія – 3,78%, Японія – 3,39%, Швеція – 3,37%, США – 2,77% , а РФ - 1,12%.) [7].

У світі все більш активно і зримо формується новий технологічний уклад, заснований на комплексі нано-, біоінженерних та інформаційно-комунікаційних технологій, зростання яких і забезпечує вихід із кризи передових країн. Особливо суперечності у світі загострюються тоді, коли той чи інший технологічний уклад наближається до своєї межі, вичерпує свої потенційні можливості. Тому подолання цієї технологічної межі досягається переходом до якісно нової технології та технологічного укладу. Це має бути враховано при розробці і реалізації концепцій модернізації кожної з країн пострадянського простору, зокрема України.

Сьогодні суттєво змінюється політичний і економічний ландшафт у світі. На процеси модернізації впливає загальна світова криза, яку часто називають «Великою рецесією», що почалась у 2008 р. і яку можна порівняти з «Великою депресією» 1930-х рр. Вона веде до суттєвої трансформації багатьох економічних і політичних інститутів сучасного світоустрою. Її наслідком є загострення політичних конфліктів, перебудова ринків, переосмислення ролі й тенденцій глобалізації, індустріалізації, соціальної нерівності. Теперішня криза обумовила зростання нестабільності, непередбачуваності світових ринків, закономірності функціонування яких значно відрізняються від тих, що спостерігались впродовж останніх десятиріч.

Шляхи модернізації сучасних розвинених країн Заходу розходяться з ліберально-ринковими постулатами, відповідно до яких ринок є головним економічним регулятором, а роль держави повинна бути мінімізована. Добре відомо, що розвинені держави Заходу - США та країни ЄС - забезпечують свій економічний і науково-технічний розвиток на основі ефективної системи

державних і ринкових інститутів, зокрема, і за допомогою заходів для захисту своїх національних виробників від конкуренції з боку імпортерів (зокрема, за допомогою нетарифного протекціонізму, що порушує принципи СОТ), надають державну підтримку національній промисловості і сільському господарству шляхом їхнього прямого та непрямого субсидування, експортного кредитування, державних замовлень, щедро фінансують розвиток національної науки, передають на пільгових умовах результати наукових досліджень державних наукових установ в користування приватним промисловим та с/г підприємствам, збільшуючи тим самим їхню конкурентоспроможність на світових ринках. Водночас саме постулати економічного лібералізму західні уряди та експерти намагаються нав'язувати пострадянським країнам. Сліпе слідування принципам економічного лібералізму може привести до встановлення контролю західних корпорацій над внутрішніми ринками пострадянських країн.

Антиросійські санкції згідно з Законом США № 115-44 від 02.08.2017 р. [8] – це не тільки обмеження масштабів та сфер співробітництва західних компаній з російськими сировинними компаніями і ВПК, а є реальною загрозою для олігархів і політиків втратити всі закордонні активи. Цей закон про санкції визначає Росію (разом з Іраном і КНДР) як супротивника США, що протиставляє себе світовій демократичній спільноті, порушуючи встановлені цивілізаційні норми і втручаючись у внутрішні діла інших країн. Закон США про санкції містить пункти про підтримку України в протидії російській агресії в Криму та Донбасі і має вагомий вплив на російське керівництво для допомоги Україні у відновленні її суверенітету і територіальної цілісності.

Економічні санкції, які ввели США і ЄС після анексії Криму і агресії в Донбасі, привели до значної ізоляції Росії від доступу до нових технологій. Якщо не буде знайдено вихід з цієї ситуації, через декілька років російська економіка опиниться у стані незворотного відставання та освоєння нового технологічного укладу. Продовження санкцій може привести до руйнування багатьох виробничих циклів у різних секторах економіки, зупинки виробництва і

банкрутства низки підприємств, суттєвого падіння рівня життя населення. Без довгострокової цілеспрямованості, без спільної системної роботи держави, підприємств і громадян з реалізації курсу на суверенний розвиток на передовій технологічній основі забезпечити стійкість внутрішнього соціального і економічного порядку в РФ неможливо. Збереження залежного становища економіки від західного ядра світової фінансово-економічної системи веде до подовження і поглиблення кризи. Поліпшення ситуації неможливо без зміни теперішньої сировинної моделі вбудови Росії до світової економіки.

У середньо- і довгостроковому вимірі санкції обмежують можливості імпорту Росією новітніх технологій, зокрема для машинобудівного і військово-промислового комплексів. Наявні надходження до бюджету від нафто-газового експорту дозволяють уряду РФ підтримувати промисловість, збройні сили і соціальну сферу на відносно стабільному рівні, але фактично продовжиться стагнація економіки і посиляться відставання Росії від світового науково-технічного прогресу в процесі переходу розвинених країн до нового технологічного укладу.

Особливості сучасного етапу трансформації в пострадянських країнах в умовах глобалізації полягають у тому, що протягом останніх років світова спільнота живе в умовах підвищеної турбулентності, яка проявляється в усіх сферах соціально-економічного життя: в динаміці виробництва й зовнішньої торгівлі, рівні благополуччя й зайнятості, на фінансових і валютних ринках. Економічна нестабільність безпосередньо пов'язана з політичною нестабільністю. Загострюється міжнародна ситуація, зростають політичні конфлікти в окремих країнах – як розвинених, так і транзитивних. Важливою особливістю сучасного етапу розвитку є політизація економічного життя, особливо на міжнародному рівні. Ринки все більше підкоряються політичним законам на шкоду законам економіки. Політичний фактор все більш активно втручається в економічну політику, часом підміняючи собою ринкову конкуренцію. Зростаюча впродовж декількох десятиріч соціальна нерівність між країнами світу не викликала значної занепокоєності в умовах стійкого й

динамічного зростання, але сьогодні вона стає джерелом економічної і політичної нестабільності в пострадянських країнах. Нові аспекти й тенденції сучасного етапу трансформації пострадянського простору потребують детального дослідження і узагальнення для використання в Україні.

Висновки

1. Аналіз впливу глобальних світових процесів на трансформацію пострадянського простору показав, що глобалізація привела до підсилення конкуренції та подальшого розвитку різнопланових процесів інтеграції серед пострадянських держав, на які активно впливають ключові світові геополітичні та економічні суб'єкти (країни Заходу, Росія та Китай). Це веде до подальшої сегментації пострадянського простору й розходження економічних інтересів та цивілізаційного сприйняття свого майбутнього цими країнами, реалізації в них різних модернізаційних моделей.

2. Теперішній етап інтеграції країн пострадянського простору показав необхідність врахування водночас з економічними чинниками розвитку (людські та природні ресурси, нагромадження та наявність капіталу, розвиненість технологій) позаекономічних: геополітичних, соціальних, культурних, психологічних тощо. У наш час концепції інтеграції набувають чітко визначеного соціально-культурного характеру. Це виявляється у сумнівах щодо універсальності європоцентричного погляду на світ й визнанні як самоцінності ісламської та індуїстсько-буддійської цивілізацій, врахуванні цивілізаційної культури окремих соціумів взагалі. Сьогодні вже загально визнаним фактом є неможливість механічного перенесення західних моделей розвитку на інші регіони світу, зокрема на країни пострадянського простору.

3. У більшості країн на пострадянському просторі фактично відбувається деіндустріалізація. Це є характерним для всіх площин життя новопроголошених країн: політичної, економічної, соціальної, культурної. Участь у різних інтеграційних об'єднаннях не допомогла модернізувати національні економіки. Основними причинами цього є: неефективність неоліберальної моделі переходу на ринкові рейки, запропонованої

міжнародними фінансовими структурами; збереження радянської системи владної вертикалі диктату і контролю як в окремих державах, так і у міждержавних об'єднаннях СНД, що є особливо характерним для країн азійського простору СНД та РФ; різноплановість економічних моделей розвитку окремих країн, різновекторність зовнішньополітичних інтересів; жорстку конкуренцію на світових сировинних ринках. У країні, яка позиціонує себе як лідер і ледь не господар пострадянського простору, Російській Федерації, продовжується деградація науково-технологічної сфери.

4. Запропонована євразійська концепція інтеграції пострадянського простору в повній мірі не реалізована. Зокрема, створити військово-політичний та економічний союз нових незалежних держав не вдалося. На пострадянському просторі протягом усіх років домінуючою тенденцією трансформації були дезінтеграційні процеси як на регіональному, так і на субрегіональному рівнях. У відносинах між більшістю нових незалежних держав виникли гострі суперечності, які часом виявлялися у конфліктній формі. Потенціал конфліктогенності в їхніх взаєминах виявився дуже високим і продовжує наростати, роблячи військово-політичну інтеграцію маловірогідною.

Список використаних джерел

1. Евразийство - Институт геополитики профессора Дергачева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dergachv.ru/Russian-encyclopaedia/06/10.html
2. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України. – К., ДАУ при МЗС. – 380 с.
3. Особливості суспільно-політичної модернізації країн пострадянського простору: монографія / за редакцією А. Бульвінського – Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – 288 с.
4. Евразийский экономический союз. [Електронний ресурс]. // РИА Новости. – Режим доступу: <https://ria.ru/spravka/20160520/1435654528.html>

5. ОЕС – Россия: Экспорт, Импорт, и Trade Partners. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://atlas.media.mit.edu/ru/profile/country/rus/>

6. Васильев. О.А. Развитие производных сил, науки и техники как головной фактор, що визначає соціально-політичну трансформацію сучасних держав // Зовнішні справи. – 2014. – № 9. – С.44-47.

7. Research and development expenditure. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>

8. Countering America's Adversaries Through Sanctions Act. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text?q=%7B%22search%22%3A%5B%22Countering+Americas+Adversaries+Through+Sanctions+Act%22%5D%7D&r=1>